

JOG ÉS ALLAMTUD. KAT.
Semináriumi I. sz.
Leírati szám: 691
HERNYÓZÁS KÖZBEN.

VÁLASZTÓJOGI TANULMÁNY.

ÚJ ESZMÉK, ÚJ IRÁNYELVEK
A VÁLASZTÓJOGBAN.

SZERZŐ:

Dr. VARGA LAJOS,
DEBRECZENI ÜGYVÉD.

*Dr. Kovács Sándor ref. főisk. tanár
ennek katalógusi kiadására
Debrecen 1913 nov. 3.*

Varga Lajos

Mint minden emberi alkotás: úgy a választói jognak törvényes szabályozása is tökéletlen volt és lesz mindig. És mivel a kérdést a nemzeti közvélemény folytonosan napirenden tartja, — ugyanazért nem végzek felesleges munkát, hogyha saját eszméimet megismertetem, és azokat mint *egészen új irányelveket* az érdekelt köröknek megvitatása alá bocsátom.

Hiszem, hogy nem jövök későn.

Abban a szűk körben, amelyben politikai nézeteimet, elveimet ismerik: akként ismernek, hogy nem vagyok híve a közönségesen úgynevezett „*általános egyenlő titkos*“ választójogi rendszernek. Elismerem, — nem vagyok híve, de mindjárt hozzá teszem, hogy nem vagyok híve abban az egyszerű és merev értelemben, amint ez a politikai elv a külföldről hozzánk importáltatott és amely alakjában idegen arculattal bír.

Jogtörténeti álláspontból kiindulva elméleti alapon fejtegetem a kérdést, de gyakorlati nemzet-politikai érdekeknek szem előtt tartásával. — És meg vagyok győződve, hogy az én választójogom *általános* a lehetőségnek határáig, érvényt szerez az úgynevezett magyar nemzeti szupremáciának, demokratikus, mert teljességgel mellőz minden osztály- és foglalkozásszerű megkülönböztetést és liberális, mert alapeszméje a választói jognak roppant széles terjedelemben való kiterjesztése, a szerzett jogoknak érintése és anélkül, hogy a választók közé leendő bejuthatás bárkire nézve is lehetetlenné tétetnék.

Jogtörténetünkéből tudjuk, hogy nemcsak a külföldi embereket, hanem az idegen eszméket is szerettük, szívesen fogadtuk. Az idegeneket „*hospes*“, — tehát vendégnek tekintettük, nekik a vendégjogot az alkotmányban biztosítottuk, kiváltságokkal láttuk el őket. Az eszméket pedig hagytuk ennek az áldott magyar hazának talajában meggyökeresedni. De amint a külföldről bevándorolt idegen csak úgy és akkor volt képes boldogulni, hogyha az államfentartó magyarságnak szellemi valójába magát beleélni tudta, ha a mi

lelkivilágunkat, gondolkozásunkat, felfogásunkat, erényeinket megismerni és magát hozzánk alkalmazni, saját anyagi és erkölcsi érdekeit a mienkkel azonosítani tudta, egyszóval, ha mint a tropikus, avagy a hideg éghajlat alól ide plántált növény akklimatizálódni képes volt: azonképen voltunk az idegenből ide jutott eszmékkel is.

Az eszméknek is át kellett esni egy tisztító tűzön. A nemzeti léleknek tisztító tűzkehőjében sisteregtek az eszmék, változtatták külső alakjukat és oldódtak fel ebben a nemes lelki tűzben termékeny magvakká. Az az eszmé pedig, amelyet a nemzeti közfelfogás a nemzetnek lelkivilágához idomítani nem tudott, az az eszmé, amelyik ebben a tisztító tűzben magyar fajunknak szellemi gyümölcsevő nem destillálódott: az az eszmé nálunk termékeny talajra nem talált, gyökeret nem verhetett.

Nos én ebből a jogtörténeti álláspontból indulok ki akkor, amidőn — a visszatetszéstől semmit sem tartva — kijelentem, hogy az általános egyenlő titkos választói jognak ebben a maga egyszerű és merev formájában nem vagyok híve.

De viszont a jogtörténetre hivatkozom akkor is, amidőn a választói jognak a lehető legszélesebb mezőkre való kiterjesztését követelem. Mert elérkezett, itt van az ideje annak, hogy az a társadalmi réteg, amely a fent már túlérte, középen ingatag, alul most még szilárd társadalmi rétegek alatt *ujjonnan* képződött: ez az úgynevezett IV-ik társadalmi osztály a politikai életnek harcvonalába állíttassék. És itt van az ideje annak is, hogy a választói jog a változott idők, változott viszonyok, kulturális és gazdasági helyzethez képest *a maga teljességében és belső lényegében* reformáltassék.

Mindezt meg kell tennünk mennél hamarabb, meg kell tennünk a magyar nemzeti eszmének éles kidomborításával. A politikai jogok általánosítását gyúrnunk, faragnunk kell, felolvasztani és ismét és ismét megfagyasztani, gyalulni, fűrészelni és nyesegetni akként, hogy azt a nemzeti lélek mint szükséges jót, hasznosat és célszerűt magáévá tegye. Akalmassá kell tennünk arra, hogy általa tovább folytatódjék a haladás *demokratikus* irányban, szellemi és gazdasági téren, de vigyázzunk, hogy a nemzeti ősi erények, a magyar nemzeti jelleg és magyar nemzetünk öntudata megővassanak és a jövő számára biztosítva maradjanak.

Amint a kornak követelménye volt annak idején, hogy a

tisztán nemesi rendi országgyűlésre a városi polgári elem meghívott és amint a kornak követelménye volt az, hogy a jobbágyság eltörlésével ez az akkori legalsóbb népréteg az alkotmányban szóhoz jutott: ép úgy a kornak követelménye ma az, hogy a IV-ik rend: a munkás osztály az államra befolyást gyakoroljon.

Ezt a IV-ik rendet okvetlenül képesíti erre az értelem. Ma a munkás nem csupán ír és olvas, tehát az általános emberi műveltségnek elemeivel bír, hanem meglepő pontossággal kiszámít síkterületet és köbtartalmat, — diplomás embereket megszegényítő pontos szaktudással kezel sok száz lőerejű gőz- és villanygépeket, izlése kifinomodott, ügyesen rajzol, gazdasági szakismeretekkel rendelkezik és műveli önmagát. Az olaj, a korom, a habarcs, ami ruhájára, kezére tapad: nem szenny rajta, hanem bizonyítéka annak, hogy dolgozott. Bevonta külsejét foglalkozásának patinája. Lelkiületét pedig betöltötte az állami életben való közvetlen részvételnek kitörő vágyakozása.

Emellett nélkülözhetetlen tényezője a nemzetgazdasági termelésnek, pénz- és véradójával viseli a közterhet is.

És mi ezt a nagy szellemi és fizikai erőt állampolitikai szempontból nemcsak kihasználatlanul hagyjuk, — sőt eltapossuk. A ma meglevő állapot conserválásának politikai esernyőjével védekezünk a politikai időjárás ellen.

Igenis be kell fogni ezt a nagy szellemi erőt és nemzetpolitikai munkára való készséget a magyar nemzeti életnek folyton haladó szekerébe. De okkal és móddal. A magyar nemzet erejének gyarapítása céljából szükség van erre az erőre. Ezt tovább nem nélkülözhetjük.

Hiba volna azonban a választói jogot csak akként reformálni, hogy ez a reform csupán a munkásosztály politikai jogainak elismerésével kimeríttessék. Ez a reform nem elegendő, nem elégíti ki a közszükségletet. A reformnak *lényegileg* érintenie kell az összes társadalmi osztályokat. Még pedig akként, hogy ebben a választói jogban lehetőleg megvalósuljon az az állampolgári jogegyenlőség, amit honfoglaló őseink Etelközben vérükkel pecsételtek meg. Amit közérővel létesítünk és tartunk fenn, abban mindenkinek része legyen. A választói jogban tűnjön el a vagyon, mint a társadalom széjjel tagozódásának egyik politikai indoka és alapja. Lépjen helyébe a közteherviselés. Még pedig abban a teljes értelemben, amint maga a közteherviselés a valóságban 1848 óta változott,

kialakult és sokféle alakban kibővült. A származás és társadalmi álláshoz kötött előnyöknek helyét foglalja el a nemzeti műveltség, a családnak érdeke és védelme. A társadalmi elkülönözöttségnek helyébe lépjen az állampolgárnak fogalma. Próbáljuk meg ezekből az elméleti és gyakorlati szempontokból kiindulva szabályozni a választói jogot. Meg vagyok győződve arról, hogy ezeken az eszméken felépített választói jog magában foglalja az *általánosságnak* eszméjét olyannyira, hogy a választóknak száma a maihoz képest igen-igen tetemesen növekszik. A demokrácia eszméje a legteljesebben diadalmaskodni fog, mert a szabály sem társadalmi osztályt, sem foglalkozást, sem vagyont előtérbe nem emel, háttérbe nem szorít. Megvédelmezi a nemzeti eszmét anélkül, hogy miatta akár nemzetiségek, akár a világproletárok szót emelhetnének. Liberális lesz ez a választói jog, mert számol az állam és társadalomnak nem csupán mai helyzetével, de már is hozzáidomul a jövőhöz.

Ebben az értelemben igenis híve vagyok az *általános* választói jognak. Hogy aztán ezekből a szempontokból kiinduló választói jognak következtében mennyi lesz a választók száma: azt én nem tudom. Majd kiszámítják a statisztikusok. Lesz annyi: amennyi. De azt semmi esetre sem tartom helyesnek, hogy a választóknak száma, habár megközelítően is, előre meghatározottassék. Mert a választók létszámának ez az előre való — hogy úgy mondjam — kontingentálása, magát a reformot alapjában helytelen útra tereli. Erőszakolt lesz a reformalkotás és mellőzni lesz kénytelen azokat a gyakorlati szempontokat, melyeket pedig figyelmen kívül hagyni nem lehet. Nem a választók számát kell előre meghatározni, hanem azt az alapot kell kiszélesíteni és megszilárdítani, amely alapon a választóknak létszáma a természetes életfolyamatnak eredményeként nagy arányokban megszorodhat.

És most lássuk a választói jognak az alapját és feltételeit.

Állampolgárság.

A választói jog gyakorlásának egyetlen szilárd közjogi *alapja* az állampolgárság.

Az állam azonban, mint a tapasztalat mutatja: szemben áll a saját állampolgáraival, amidőn a választói jogot, mint az állam által *engedélyezett* jogot, mondhatnám kiváltságot értelmezi és annak gyakorlásában az állampolgárok millióiból csupán keveseket részesít, miáltal maga az állam létesít — feleslegesen — az állampolgárok között osztályokat. Pedig az állam sohasem *öncél*, hanem csupán *eszköz* az állampolgároknak javára és mint ilyen, az állampolgárokkal szemben szerepe és hivatása *alárendelt*. Más szavakkal: nem mi állampolgárok vagyunk az államért, hanem egészen megfordítva: az állam van miérettünk.

Ezt az elméletet az állampolgárnak önérzete, öntudata, emberi méltóságunknak érzete és hivatásunknak helyes felismerése mellett feladni és az államot, mint az állampolgároktól külön álló, öncélú jogi személyt elismerni nem lehet és nem szabad. Ha ezt megtennénk, akkor az államot felettünk álló abszolút hatalomnak ismernénk el és ezen elismeréssel szemben logikai ellenmondás volna az állami életre való befolyás iránti minden, legszerényebb aspiráció is. Tehát ebben az esetben választói jogról szó sem lehetne.

Az állam fogalmát nem maga a földterület tölti ki, hanem a földterületnek és a rajta levő embertömegnek nemzeti egységgé való szerveződése oly célból, hogy ez a közjogi egységgé szerveződött embersokasság ezen a földterületen, amit hazának nevezünk: a saját létét, biztonságát, boldogulását, jövő fennmaradását *közerővel* biztosítsa. Az államot nem a földterület maga, sem annak terményei, hanem az állampolgárok alkotják és tartják fenn. Fizikai és szellemi munkával egyrészt, másrészt állampolgár utó-

doknak nemzése, szülése, nevelése által. Nem a földben, nem annak terményeiben, kincseiben, nem a földterületben, hanem az állampolgároknak faji származásában, faji tulajdonságainak, érzületének, karakterének, nyelvének fennmaradásában nyilatkozik meg a *nemzeti* elkülönözöttség, a nemzeti különállás, a nemzeti egység, az állam.

Amidőn az államnak fejlődéséről, történetéről szólunk: sohasem az állami földterületnek, hanem mindig a rajta levő néptömegnek fejlődését, történetét értjük ez alatt. Államok keletkezése, virágzása, hatalma, gyengesége és rombadölte nem a földterülettől függ, hanem az állampolgároknak állami szervezetében, ennek a szervezetnek erejében és felbomlásában nyilatkozik meg.

Az állampolgáron nyugszik minden közteher, nemcsak abban az értelemben, hogy az államnak jelenlegi, mindennapi szükségleteit pénz és vradó alakjában állandóan kielégítse, hanem abban az értelemben is, hogy az államnak *jövőjéről*, jövő fennmaradásáról utódok nevelése által gondoskodik.

És mivel az állam fentartásának és fennmaradásának nehéz munkájából mindenkinek ki kell venni a maga részét születésre, társadalmi állásra, vagyoni helyzetre való tekintet nélkül, ugyanazért az államnak nem lehet joga arra, hogy az állampolgárokat különbözőképen limitálja és az állami életbe való befolyást csak egyeseknek kiváltsághépen *engedélyezze*, másokra nézve pedig ezt a befolyást meggátolja. Az állam ezáltal osztályokat teremtvén, ezen egyoldalú, önkényes limitáció útján önmaga mozdtítja elő az állampolgároknak széjjel tagozódását és olyan osztályellentéteket, amelyek a folytonos belviszályoknak magvait rejtik méhükben.

Az államot mi állampolgárok közös erővel tarjuk fenn a jelenben és fennmaradásáról is mi állampolgárok gondoskodunk, egyrészt fizikai és szellemi munka, másrészt utódok nevelése által, tehát rajtunk állampolgárokon fordul meg az államnak jelen és jövő sorsa. Ebből az alapigazságból kiindulva, teljes joggal állítható fel az a tétel, miszerint az állampolgárnak épen nem az állam által *engedélyezett*, hanem *veleszületett joga* az, hogy ha már az állami életnek passzív részese, teherviselője, akkor tettekkel tényező, szavazással, választó jognak gyakorlásával az állami életnek menetére befolyást gyakorló állampolgára is legyen.

Az állam álláspontjából kiindulva tehát a választójognak csakis *általánosnak*, tehát *minden állampolgárra* kiterjedőnek kell lennie.

Ezt a jogot az állam az állampolgárnak meg nem adhatja, tőle meg nem tagadhatja, hanem ezt a jogot az államnak *elismerni* kötelessége.

A választói jognak legtermészetesebb és legerősebb *alapja* tehát az állampolgárság.

Ebből az elméleti álláspontból kiindulva kevés és olyan feltételeket szabad csak felállítani, amely feltételek az állampolgárok igen-igen nagy tömegének javára fennállanak. Mert az *általános* eszméje másként nem érvényesülhet. És ha ezeket a gyakorlati élet és nemzeti szempont által követelt feltételeket megállapítottuk, akkor már elméletileg meghatároztuk azt is, hogy kiknek a választó joga nem részesül elismerésben, vagyis, hogy kik nem birnak választói joggal.

És most lássuk a választói jog elismerésének a gyakorlati élet és a nemzeti szempont által követelt *feltételeit*.

Értelmi census.

Az állampolgár választói joga elismerésének első feltétele az *értelem*, tehát annak az egyéni tulajdonságnak létezése, amelynél fogva feltehető, hogy a választó ismeri a választói jognak tartalmát, fontosságát, célját és horderejét.

Egyrészt túlságosan magas mértéket felállítani nem szabad, már csak azért sem, mert nem minden állampolgárnak van módja és alkalmja arra, sőt magát az államot is igen súlyos mulasztások terhelik abban a tekintetben, hogy az állampolgár az emberi műveltségnek még csak az elemeit is megszerezhesse. De viszont másrészt a magasabb értelmi fokozatot, a magasabb műveltséget előnyben kell részesíteni, hogy a magasabb műveltség elfoglalhassa az állami életben őt megillető helyet.

Kimondandó volna tehát, hogy mindazok, akik középiskolai vég bizonyítvány, avagy főiskolai oklevél alapján maguk gondoskodnak létfenntartásukról: választói joggal bírnak akkor is, ha a választói jog elismerésének egyéb feltételei fenn sem forognak.

Az értelmi censusnak ez az első szabálya.

A további szabályoknál következő szempontok az irányadók:

Annyi bizonyos, hogyha már az általános magánjogi szabályok szerint a 24-ik életévnek betöltésével szerzi meg az állampolgár az önálló cselekvési, vagyis azt a képességét, hogy a saját, *magános érdekű* dolgaiban önmaga közvetlenül eljárhat, jogérvényesen ügyleteket közvetlenül köthet: általánosságban semmivel sem indokolható az, hogy 24 év betöltése előtt az állampolgár az állami ügyekre befolyást gyakorolhasson. Mert ha egyszer jogos az a magánjogi álláspont, hogy 24 év betöltése előtt az állampolgár nem bír annyi érettséggel, tapasztalattal, tudással és okossággal, hogy a saját maga érdekeit kellőképp felismerni és megvédeni képes volna, akkor még inkább jogos az az álláspont, hogy 24 év

betöltése előtt az állami életben önálló elhatározással és cselekvéssel részt ne vegyen.

Szabályként kimondandó tehát, hogy a választói jognak gyakorlása a 24-ik életév betöltése, vagyis a nagykorúságnak bekövetkeztével veszi kezdetét.

Ez alul a szabály alul aztán kivételeket tenni nemcsak lehet, de szükséges is, még pedig nemcsak lefelé, hanem felfelé is.

Az értelmi censushoz tehát a teljeskorúság a második gradusa.

A harmadik, mint minimum: az írni-olvasni tudás. Még pedig a nemzeti szempontnak kidomborítása, a magyar nemzeti állam eszméjének külső-kifejezése céljából a *magyarul* írni-olvasni tudás.

Attól, aki a magyar államnak, a magyar nemzetnek életére befolyást gyakorolni kíván: annyit mindenesetre megkövetelhetünk, hogy legalább szóban és írásban bírja, ismerje nyelvünket. És pedig tekintet nélkül az állampolgárnak fajára, nemzetiségére. Az emberi és magyar nemzeti műveltségnek ezeket az elemeit az állampolgár megszerezheti iskolán kívül is, tehát nem vetheti szemére az államnak azt, hogy iskolának felállítását elmulasztván: nem adta meg a módot és lehetőséget arra, hogy a törvény által rá rótt tanulási kötelezettséget teljesíthesse és hogy magyarul írni-olvasni megtanuljon.

Ezt a minimalis értelmi censust sem szabad azonban merevül mintegy önmagáért minden különös mellétekintet nélkül felállítani, hanem akként, hogy ez a szabály mintegy ösztönzésül is szolgáljon arra, hogy az állampolgár a magyarul írni-olvasni tudást elsajátítsa.

Kimondandó volna szabályként az, hogy a magyarul írni-olvasni *nem tudó* állampolgár csak például a 35-ik életévének betöltése után bír választói joggal.

Ez a szabály *felfelé* való kivétel volna a 24 éves korhatár alul.

Ez a korlátozás egyaránt sújtaná a magyart épúgy, mint a nemzetiségeket. Tehát az utóbbiak nem tekinthetnék nemzetiségellenes intézkedésnek.

A statisztikusok megmondhatják, hogy mennyit tesz ki a 24—35 év közti népesség Magyarországon és mennyi ezen a népességen belül az abszolút írni-olvasni és mennyi a magyarul írni-olvasni tudatlan állampolgár. Merem állítani, hogy ez a népesség, mely ebben a korban még az elméleti tanulásra is kapható és

hajlandó, rövid idő alatt tetemesen fogyni fog és különösen a nemzetiségeket fogja sarkallni a magyar nyelvnek írásban és szóbeszédben való elsajátítására. Ha pedig azt vesszük figyelembe, hogy a családalapítás ép ebben a 24—35 éves korban történik és ha a család érdekei a választói jogban — mint azt alább előadom — teljes mértékben méltányoltatnak, akkor ennek a feltevésnek helyességét, alaposságát azt hiszem mindenki osztani fogja.

A 24 éves korhatár alul *lefelé* való kivétel a nagykorúsított és azokkal az egyénnel szemben lesz indokolt, akik középiskolai végbizonyítvány, avagy főiskolai oklevél alapján önállóan tartják fenn magukat.

Anyagi census.

Az állampolgár választói joga elismerésének *második feltétele* a közterhviselésben való részvétel.

Az anyagi censusnak kérdése igen sok bonyodalmat okozott és bár a közterheknek viselésében való részvétel vagy részt nem vétel szerintem helyes elvi álláspont arra nézve, hogy az állampolgárnak választói joga az állam által elismertessék, mégis ebben az irányban a gyakorlati életben igazságtalan és indokolatlan túlzásokkal találkozunk. Ennek okát én abban találom, hogy a jelenben érvényesülő felfogás szerint *nem maga a közterhviselés*, hanem inkább a vagyon szolgál kiindulási pont gyanánt.

Holott pedig a vagyon egymagában véve semmi esetre sem lehet a választói jognak alapja. Mert szerintem hamis a vagyonhoz, mint a választói jognak előfeltételéhez fűzött következtetés. A vagyonos osztály viseli a közterheket, — mondja ez a felfogás. Ennek az elméletnek turpissága azonnal világos, hogyha arra gondolunk, miszerint egyrészt temérdek vagyon lappang titokban, megadózatlanul, másrészt — fogyasztási adók alakjában — temérdek közterhet visel a teljesen vagyontalan, avagy az oly csekély vagyonú állampolgár, amely vagyonnak értéke, jövedelme, állami egyenes adója a választói jognak elismerésénél ma figyelembe nem vétetik. És ez a vagyoni census annyival igazságtalanabb, mert a mai álláspont szerint a vagyon és jövedelem után kivetett *egyes állami adó* minősítettik csupán oly közterheknek, mely a választói jognak alapja. Holott pedig az állampolgár az állami egyenes adón kívül ma már temérdek más és végösszegében igen tekintélyes összegű közterhet is visel szintén a törvény alapján. Úgy, hogy a „*nem egyes állami adó*” elnevezés alá vonható, de törvényen alapuló közterheknek, mint a községi, vármegyei pótagó, útagók, egyházi, sok helyen iskolai adók, a betegsegélyző pénztári járulé-

koknak összege sokszorosan felülhaladja azt a minimális egyenes adóösszeget, amihez a törvény a választói jogosultságot kötötte.

A községi, vármegyei stb. elsorolt pénzbeli szolgáltatásoknak *közteher* jellegét és jogi természetét elvitatni nem lehet. Az ezeken a címeken fizetett közterheket tehát a választói jognak elismerésénél okvetlenül figyelembe kell venni. És pedig nem csupán azért, mert azoknak viselését — az 1848 óta keletkezett — törvények teszik kötelezővé, hanem azért is, mert ezeken a címeken fizetendő összegek sok helyen elérik, sőt esetleg többszörösen meg is haladják az állami egyenesadónak összegét, sőt még azért is, mert úgy a községi, mint a vármegyei adóval, az egyházi és iskolai adóval az állampolgár oly célokra fizet, amely célok első sorban állami feladatok, de az állam ezeket a vele járó terheket egyszerűen áthárította a községekre, a társadalomra, a felekezetekre és a magánosokra.

Teljesen nélkülözi tehát az igazságot az a felfogás, mely a vagyon utáni *egyes* állami adót minősíti *csupán* olyan közteher-viselésnek, ami a választói jognak alapja.

És még annnyival inkább, mert nem csupán a szónak szoros értelmében vett adófizetésből áll a közteherviselés.

Közteherviselés a betegsegélyző pénztári járulék is. Nemcsak azokra nézve, akik ezt a terhet viselik. Hanem mindnyájunkra nézve. Mert ezzel a pénzbeli teherviseléssel, a munkaadóknak és munkásoknak filléreiből és koronácskáiból egy nagy fedezeti alap létesült és tartatik fen. Ennek az alapnak pedig az a célja, hogy egy egész társadalmi osztály kenyérkereső tagjainak munkaképtelensége esetére nemcsak a kenyérkeresőnek, hanem egész családjának is megélhetése biztosítva legyen. A munkások és munkaadók ezzel a teherviseléssel a községekről és a társadalomról veszik le a munkaképtelenek eltartásának törvényes terheit. Ezen felül a munkaképtelenek eltartásának ily módon való biztosítása által az élet- és vagyonbiztonság veszélyeztetése is feltétlenül és nagy mértékben csökkentett.

Közteher a *katonáskodás* is. És pedig olyan, szintén törvényen alapuló közteher, amely nem csupán keresetvesztéssel, hanem a testi épségnek, sőt az életnek elvesztésével is járhat. A katonai szolgálattételre behívott állampolgárt senki és semmi sem kárpótolja az ott kényszerűségből eltöltött időért, az ezen idő alatt elvesztett vagyoni keresetért. A háborúban elesett, vagy nyomo-

rékká roncsolt családapának családjáról, kiskorú gyermekeinek neveltetéséről, megélhetésükről ki gondoskodik?

A katonai szolgálattétel azonban egyszersmind iskola is a katonára nézve. Mennél felvilágosodottabb, műveltebb és humánusabb a parancsnok és a tisztikar: annál inkább tapasztalható a katonáskodásnak művelő hatása. A pusztáknak, havasoknak, eldugott kis falvaknak fegyelmezetlen, nyers, fiatal erőből duzzadó fiai megismerik és megtanulják a fegyelmet, tehát a függésnek társadalmi a nehézkedésnek fizikai értelemben vett törvényét. Megismeri és megszokja a rendet, a tisztaságot, az írástudatlan megtanul írni. olvasni, számolni. És mire szülőföldjére visszatér övéi, ismerősei, földjei közé, keblét dagasztja a katonaviseltségnek tudata, az önérzet, szerzett kulturális tudásával pedig földjeinek szellemi vezérévé is lesz.

Az a közteher tehát, amit katonai szolgálattétel alakjában visel az állampolgár az állam biztonságáért: egymagában is, művelő hatását tekintve pedig még inkább jogalap arra, hogy a választói jogosultság vele szemben elismertessék.

A köztelherviselés azonban csak akkor lehet a választói jog elismerésének feltétele, hogyha azt az állampolgár már teljesítette. Tehát: hogyha katonai kötelezettségének eleget tett és hogyha a megállapítandó pénzbeli köztartozást már kifizette. Ha a munkások javára a betegsegélyző pénztári járulék mint pénzbeli közteher, a választói jog elismerésének feltétele gyanánt megállapítottatik, — akkor a munkás igyekezni fog már csak azért is állandóan dolgozni és betegsegélyző pénztári járulékát fizetni, hogy ennek következtében a következő évben választói jogosultságát igazolhassa és a választók névjegyzékébe bekerüljön. Azt hiszem, hogy a pénztárak ennek az intézkedésnek következtében sokkal kevesebb hátralékot fognak nyilvántartani.

Ha már most nem csupán az egyenes állami adót, hanem *minden egyéb törvényen alapuló pénzbeli köztartozást és a katonáskodást* ismerjük el köztehernek — és így létesítünk kapcsolatot a köztelherviselés és a választói jog között: akkor az igazságot, a választói jog *általánosságának* eszméjét az anyagi census szempontjából is megközelítettük.

A nők választójoga.

Nincs szándékomban hosszasan elmélkedni a nőknek arról a törekvéséről, amely a mai politikai és társadalmi berendezkedést támadja és a nők részére is vezető szerepet szerezni és biztosítani kíván. Hanem röviden annyit jegyzek meg, hogy egyrészt a nőket politikai jogoknak gyakorlásától mereven és az egész vonalon elzárni önmagában véve is igen nagy igazságtalanság, másrészt pedig a nők választói jogának elismerése és az általánosság eszméje között benső logikai kapcsolat áll fenn.

A nő ma már nemcsak fizikai, hanem tudományos képzettség alapján szellemi munkát is végez. Mint önálló tényező vesz részt és versenyezve tart ki a férfi állampolgárokkal abban a munkában, amit egyrészt kenyérkeresetnek, másrészt nemzeti kulturmunkának nevezünk. Ezen felül az özvegy nő csakúgy viseli a családfenntartásnak, gyermeknevelésnek súlyos anyagi terheit, mint viselte elhalt férje. És nem lehet megindokolni azt, hogy az a nő, aki a társadalomban, az államban önálló kulturtényező, aki képes arra, hogy létfenntartásának feltételeiről önmaga gondoskodik és az a nő, aki férjének elvesztése miatt maga kénytelen gondoskodni esetleg oly népes családnak eltartásáról, amelynek képviselőjében a férj esetleg többes szavazatot gyakorolt: mondom, hogy ezek a nők politikai jogokat ne gyakoroljanak.

A szerzett tudományos előképzettség alapján magát fentartani képes nőnek okvetlenül meg van az a műveltsége, tapintata és a családban hozzáfűződő nemes hivatásnak tudata, hogy tőle, az ő politizálása miatt a családnak sem békéjét félteni, sem az anyai hivatásnak elhanyagolásától tartani nem kell. És mivel a nő, a maga eredetileg gyöngédebb természeténél fogva az általános socialisztikus bajoknak megismerésére is egyrészt képesebb, másrészt az eszmék harcában a szenvedélyeknek felülkerekedését éppen

ezen gyöngédségénél fogva megakadályozni, a férfit ebben mérsékelni képes, még ezen szempontból kívánatosnak is mutatkozik a nőknek politikai jogokkal való felruházása.

Az özvegy nőre pedig ha már átszállanak a család fentartásának terhei: miért ne szálljanak át egyben elhalt férjének politikai jogai is? Az elhalt férfi választónak helyét nem foglalhatja el a még serdületlen, kiskorú gyermek, foglalja el tehát és pótolja ki a választók számában ily módon bekövetkezett hiányt az özvegy.

Az egri nők a harc tüzeiben, a Lorántffy Zsuzsánnak a nemzeti művelődés terén örökítették meg nevüket, a jogtörténelem pedig ismeri a főrangú nőknek követküldési jogát. A kenyérkereseti és tudományos életpályáknak a nők számára szabaddá tételével sehogy sem lehet összeegyeztetni azt a kicsinylő felfogást, mely szerint a nőnek családon kívüli hivatása egyedül a közjótékonyásnak irányításában, gyakorlásában, felolvasó estélyeken való megjelenésben merülne ki.

Ma a nők egyáltalán nem gyakorolnak politikai jogokat. Ez az álláspont az egyik szélsőség. A másik szélsőség volna a politikai jogoknak a nőkre minden korlátozás, helyesebben személyválogatás nélkül való kiterjesztése. Szerintem *kezdetnek* elegendő a politikai jogoknak valamely oklevél alapján önálló keresettel bíró, és azokra az özvegy nőkre való kiterjesztése, akiknek férje választó volt.

* * *

Ezek azok a logika által helyeselt, a gyakorlati élet által pedig megkövetelt feltételek, amelyeknek alapján a választói jog én szerintem *általánosítandó*. Állampolgárság az a jogalap, melyben a választói jog gyökeredzik és *feltételei*: a magasabb értelmi census közteherviselés nélkül is, a nagykorúság és magyarul írni-olvasni tudásból álló minimális értelmi és a közteherviselésből álló anyagi census együttesen.

Nem állampolgárnak nem szabad befolyást engedni az állami életbe.

Nem lehet tagadni, hogy külföldiek is nagyban hozzájárulnak az állami, községi stb. pénzbeli terheknek viseléséhez, sőt ezen felül a nemzet-gazdaságnak, általában az anyagi és szellemi jólétnek fejlesztéséhez. Gyáripari és más gazdasági vállalatok révén

mint munkaadók, mint tőkések. Azonban ezek a külföldiek — a magyar állampolgárságnak megszerzése nélkül — hazánkat kitűnően jövedelmező gyarmat-, avagy vadászterületnek tekintik csupán. A velünk, magyar állampolgárokkal való hazafiúi érzelmi közösséget nem érzik, nem vallják. Sőt ha anyagi érdekeik ezt úgy kívánják, hát könnyen meg is tagadják. Ettől pedig már csak egy lépésnyi távolra van az az álláspont, hogy ellenséges érzületüket velünk szemben érvényesítsék is.

A külföldi tehát, midőn hazánkban megtelepedik, de a magyar állampolgárságot meg nem szerzi: tisztán a saját anyagi érdekei és passziói érvényesülésének szerez nagyobb teret, erre spekulál. Ez az önző érdek spekuláció pedig, ha még oly nagy közterhet visel is a külföldi és ha még oly nagy erővel járul is hozzá az általános nemzeti jólétnek fejlesztéséhez: választói jogának elismerésére indokul nem szolgálhat. Mert a külföldinek mindezen tényeiből hiányzik az erkölcsi tartalom: a hazafiúi érzelem.

De még tovább is megyek ezen a téren. Mivel azt az egyént, aki csak ma, vagy tegnap szerezte meg az állampolgárságot: az államhoz való hűség és hazánk alkotmánya és közviszonyai ismeretének tekintetében semmi sem különbözteti meg a nem magyar állampolgártól és mert szerintem még az sem célszerű, hogy a honosított idegennek választói joga az állampolgárság megszerzésének időpontjában azonnal elismertessék: annál fogva kimondandó az is, hogy magában véve az állampolgárság még nem, hanem csupán határozott idő, például *öt év óta* fennálló állampolgári viszony lehet jogalapja a választói jog elismerésének.

Ez a szabály a született magyar honost úgysem érinti, mert mire 24-ik életévét, tehát a korhatárt elérte: állampolgári viszonyának öt évi tartama is már régen elmúlt. Hanem igenis indokolt ez a szabály a honosított külföldiekkel szemben. Indokát abban találom, miszerint megkövetelhetjük az idegentől, hogy mielőtt a magyar állam életére befolyást gyakorolni kívánna: legalább ismerje meg hazánknak közviszonyait, alkotmányát, a nemzeti közérzületet, gondolkozást, politikai irányzatokat. Mert ezeknek ismerete alapján lesz csak feltehető, hogy a honosított állampolgárnak szavazatával kifejezett politikai elhatározás csakugyan az ő saját lelki meggyőződésének, elvszilárdságának következménye.

Az értelmi censust, — miután közügyről van szó — mellőzni nem lehet és nem is szabad. A nemzet nem szolgáltathatja ki ön-

magát a kiskorúaknak és az analfabétáknak. Különben is ez a szerintem való értelmi census mint minimum oly alacsony, hogy annál lejjebb szállani már nemcsak hogy túlzott liberalismus, de egyenesen meggondolatlanság volna. A magyarul írni-olvasni tudást, mint értelmi censust ha csak a magyar nemzeti eszmét háttérbe szorítani és a nemzetiségeknek odadobni nem akarjuk: elejteni bűn volna. Ennek megkövetelése a magyar nemzeti állameszmének szigorú logikai következménye és a magyar nemzeti fölénynek éles kidomborítása. A magyarul írni-olvasni nem tudókkal szemben általam javasolt magasabb korhatár — 35 év — védelem nem csupán az értelmiség hiányával járó káros következményekkel, hanem a nemzeti-ségekkel szemben is. Anélkül azonban, hogy ez a szabály a nemzeti-ségek által a szerintük mindenütt jelenlevő, szerintünk ellenben sehol sem látható magyar nemzeti sovínizmusnak számlájára volna írható.

Aki pedig közterhet egyáltalán nem visel — és magasabb értelmiséggel sem bír: azzal szemben ép oly indokolatlan a választói jog, — tehát az állam sorsának intézésére való befolyás, mint amily indokolatlan ennek a fonákja: a közterhet viselő állampolgárnak a választók közül való kirekesztése. Mivel pedig a közteher-viselés ma igen sokféle alakban nehezedik az állampolgárookra, ugyanazért indokolt, hogy ne csupán az egyenes állami adó, hanem minden, törvény által reánk rótt közteher figyelembe vétessék.

A közteher minimumának megállapításánál aztán nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a kis- és nagyközségekben lakó állampolgároknak közterhe kevesebb alakban mutatkozik, mint a városokban lakóké. És mert *jogkiterjesztésről* van szó: más és pedig okvetlenül kisebb összegű közteher állapítandó meg a kis- és nagyközségekben, mint a városokban lakó állampolgárokkal szemben census gyanánt. Amott például legalább 20, emitt legalább 50 korona. Ennyi közteherrel a városokban lakó ipari munkások és kereskedelmi alkalmazottak igen-igen csekély kivétellel, kis- és nagyközségekben pedig még a legszegényebb ember is belejut a választói névjegyzésbe. Ez a megkülönböztetés egyáltalán nem jelentene új osztály alakulást, nincs ellene az általánosság fogalmának, csupán a meglevő és fenálló állapotnak természetes következménye.

A fentebb ismertetett feltételeken kívül más egyéb feltételnek kikötése nem volna helyes. Mert könnyen osztályszerű megkülönböztetésekre vezetne, avagy magát a főcél: az általánosság eszméjének gyakorlati érvényesülését akadályozná.

A leggyakrabban hallható és első hallásra tetszetős *hosszabb időn át egy helyben lakásnak* feltételeit is igen súlyosnak tartom. Mert ez a feltétel épen a választók közül ma kizárt munkásosztállyal szemben hiusítaná meg egyrészt az általánosságnak eszméjét, másrészt pedig helyrehozhatlan károknak és az ezzel járó veszélyeknek is okozója lenne.

Ennek a feltételnek kikötése csak abban az esetben volna logikus, igazságos és célszerű, hogyha akár állam, vagy község, akár társadalom egyuttal képes volna biztosítani a munkásoknak ott helyben az állandó munkát, tehát a vagyoni keresetet, mint a megélhetésnek eszközét. Erre azonban sem állam, sem község, sem társadalom nem vállalkozhat. Egy-egy pénzügyi krízis temérdek ipari és, kereskedelmi vállalatot borít fel, minek következtében temérdek munkás marad *önhibáján kívül* munka és kereset nélkül. Ez a sok munkás a megélhetésnek parancsoló kényszere által üzve kénytelen lesz addigi lakóhelyét megváltoztatni, és oda költözni, ahol munkára és keresetre alkalom kínálkozik.

Már most micsoda igazságtalanság és illogikus eljárás volna az, hogy a munkás a legnagyobb vis maior: a saját és családja megélhetésének kényszerhelyzete előtt meghajolva, — gyakran kénytelen lakást változtatni és csupán ennek következtében ne vétessék fel a választói névjegyzékbe?

A választói jognak elismerése nem lehet ára a munkás szabad mozgásának. Ezt a mozgási szabadságot korlátozni nem szabad. Mert a munkás nem kedvtelésből, hanem a megélhetési viszonyok miatt, sőt ismeretszerzési célból változtatja — ha változtatja — lakóhelyét. Mit ér az, hogyha állandóan egy helyben lakik munka nélkül? Hiszen akkor nem keres, nem gyarapítja sem a magán, sem a nemzeti productiót és nem fizeti a betegsegélyző járulékot sem. Ennek a csupán politizáló, de nem dolgozó munkásnak a választók közé való felvétele, ellenben a lakóhelyét hosszabb rövidebb időközökben változtató, de a dolgozó, közterhet viselő, a magán és nemzeti termelést gyarapító munkásnak a névjegyzékből való kihagyása az immoralitásnak a fogalmával volna határos.

Ime! Ezek az én elveim a választói jognak általánosságával szemben.

Egyenlő és többes — plurális — választói jog.

A mereven és kizárólagosan *egyenlő* választói jognak csak mint *normativumnak*, tehát mint olyan szabálynak vagyok a híve, mint amely szabály a kivételt, vagyis a *többes* — pluralis — szavazati jogot nemcsak megtűri, hanem jogosnak elismeri. Híve vagyok tehát a többes — pluralis — választói jognak. És itt ezen a ponton nemcsak az egyenlő, hanem még a plurális szavazati jognak eddig ismert híveivel és érvelésükkel is szemben állok. Mert én a többes szavazati jogot nem a vagyonhoz, nem a jövedelemhez, nem is a közteherhez fűzöm, nem ezekhez arányosítom, hanem annak erkölcsi, állampolitikai és közjogi alapját a *magántehernek* viselésében keresem és találok meg.

A választói jogosultság elismerésénél minden államnak törvényhozása kizárólag az állam részére közvetlenül teljesített *közterhet* tartja szem előtt, ellenben egészen mellőzi azt a *terhet*, ami az állampolgárra, mint *családapára*, mint *családfőre* nehezedik. Pedig hát ez a tulajdonképeni teher. Amit az állam a vagyon, a jövedelem, a fogyasztási cikkek után egyenes, avagy közvetlen adók címén követel: az megtalálja a maga fedezetét a vagyonban, a jövedelemben, a fogyasztott cikkek élvezetében(?). De mi-

És most állítsuk szembe a törvényen alapuló, általam már fentebb elsorolt *összes* közterheket ezekkel a családapá által önként vállalt terhekkal.

Összevágás szempontjából azt találjuk, hogy ezek az önként vállalt családapai terhek — az állampolgároknak nagy átlagát véve számításba — sokszorosan felül haladják a fentebb elsorolt mindenféle pénzbeli szolgáltatásoknak összegét. Röviden: sokkalta

többe kerül a családapának a család eltartása, gyermekeknek nevelése, mint amennyi az állami — és egyéb — adóknak összege együttvéve.

Ha pedig a családapai önkényes terhet a pénzbeli közteherrel *gyümölcsözés* szempontjából hasonlítjuk össze, akkor még inkább ennek a családapai önkényes tehernek kell a pálmát odaítélnünk. Mert a családapá gyermekeket nevelvén: állampolgárokat nevel, akikben és akik által az állam fennmaradása biztosítottatik. A családapá neveli a termelő, a dolgozó munkáskezet, ő neveli a tanítót, a papot, az orvost, a mérnököt, a bírót és ügyvédet, az iparost és kereskedőt, a gazdát és a feltalálót; ő neveli a katonát, ő neveli az anyákat, szóval mindazokat, kik az állam további életét, fejlődését, fennmaradását biztosítják, akiknek hiánya miatt az állam egyszerűen elvesztené létezését. És mennél több gyermeket és mennél tökéletesebben nevelhet fel a családapá, annál inkább erősíti az államot, szaporítván nemcsak az állampolgároknak termelő, vagyont szerző, pénz és véradót fizető tömegét, hanem egyben az állam kulturmunkásainak számát, anyagi és szellemi gazdagságának, erejének, hatalmának, biztonságának tényezőit is.

De a gyümölcsözés szempontjából, ha az egyszerű finánciális eredményeket tekintjük, akkor is előnyt kell nyújtanunk a családapá által önként viselt anyagi terheknek a közterhekkal szemben. Amit a családapá a család tagjainak jólétére költ, az itthon marad, mert — eltekintve a legritkább esetekben előforduló külföldi neveltetéstől — a családtagok mindent itthon fogyasztanak; az iparosnak, kereskedőnek, gazdának ők a közvetlen fogyasztói. Ők, a családapák a pénzforgalomnak legelső tényezői, általuk és az ő vagyoni erejükhöz képest élénkül az általános gazdasági helyzet. Ő általuk füstölögnek a gyárkémények, zakatolnak a gépek; általuk népesednek nemcsak a kávéházak, kocsmák, mulatóhelyek, hanem az iskolák és templomok is. Ellenben az állam az állami közjöveldelmeknek igen tekintélyes részét reánk nézve idegen, előttünk egyáltalán nem rokonszenves célokra költi. Ha csupán csak arra gondolunk, hogy a kir. bíróságok előtti törvénykezés, tehát mondjuk: az igazságügyi reszort útján csupán bélyegek és a bírói ítéletek után készpénzben levonandó illetékek címén 70—80 millió korona bevételhez jut az állam és ezzel szemben tudjuk azt, hogy maguk a vagyon, a becsület, az élet, a halál felett ítélkező bírák,

továbbá a bíróságoknál alkalmazott tisztviselők hivatásukhoz képest milyen anyagi helyzetben vannak: el kell szomorodnunk annak láttára, hogy ma az állam az igazságügyi reszortot is egy olyan bevételi forrásnak tekinti, amelyből dúsan csergedező milliókra a hadügyminiszter tart igényt.

Az államnak nincs pénze nem általában a közoktatásnak, de még csak a népoktatásnak államosítására sem. Elsősorban az állam az, aki a szellemi munkásnak munkáját érdeme szerint sem anyagiilag, sem másként nem méltányolja. Pedig hát az állam igen sok tekintetben irányadó a magánvállalatok előtt is. Az államnak nincs elegendő pénze az iparnak, kereskedelemnek, mezőgazdaságnak kellő istápolására és a nemzeti gazdálkodásnak belterjesebbé tételére. Első sorban a hadügynek kell kielégítést nyernie pénz- és véradóban és csak azután jön a polgári tarsadalom a maga csikorgószekeivel.

Az tehát az igazi teher, amit a családapa visel és az lesz az igazságos választójogi törvény, melyik a *családapái terheket* nemcsak figyelembe veszi, de kellőképp, érdeme szerint méltányolja.

Ezt az állami szempontokon kívül a választói joggal kapcsolatos *erkölcsi érdekek* is követelik. Ma a választói jognak egyáltalán nincsen erkölcsi tartalma. Mert a választónak mondhatni soha, de soha sem jut eszébe az, hogy a *családja nevében és érdekében* is szavaz. A család érdekei tehát sohasem érvényesülnek a szavazásnál. A választói jognak politikai tartalmát pedig megfertőzi a potya, pörkölt, a kapcsás szivar, a pukkanós bor, a jüdáspénz, a hatalmi terror, melyeknek a választó igen-igen sok esetben ellenállni nem képes. Mert nincs erkölcsi támasztéka. A választó a választói jogot a *saját* jogának, igen sok esetben pillanatnyi élvezetek forrásának és erkölcstelen vagyonszerzési alkalomnak tekinti, mert a választói jog *ad personam* illeti a választót. Egyszóval mindig és mindenütt maga a választó nyilatkozik és soha sem az a család, amelynek jövőjéért és amelynek jövő boldogulása által az államnak, a köznek boldogulásáért kellene a választónak az urnához járulnia.

A ma erkölcstelenséggel teljes választói jogot ettől a szennyestől meg kell tisztítani, a jognak üres formáját meg kell tölteni erkölcsi tartalommal. Amint a mi Urunk Jézus Krisztus a keresztyén vallásnak örökkön örökké élő erkölcsi tartalmat adott azáltal, hogy a felebaráti szeretetet a keresztyén vallásnak *lényegévé* avatta: akként a választói jognak tartalmává kell tennie a családok és a

családnak minden védelmi eszközre jogosan számottartó igényeit. Bele kell nevelni a választót abba az erkölcsi világnézetbe, hogy szavazatát nem csupán maga magáért, hanem *családjának minden tagjáért* gyakorolja, hogy tehát a választói jognak gyakorlása nem lehet mód és alkalom arra, hogy a pillanatnyi élvezeteknek Ézsau lencséjéért családjának jövőjét, anyagi és szellemi boldogulását áldozza fel.

Ha a választót az erkölcsi felfogásnak erre a magaslatára felemelni képesek leszünk, — akkor minden család egy-egy politikai iskola lesz, — amely iskolának tagjai: az apa, az anya, a gyermekek egymást megértve önmagukat képzik, iskolázzák, nevelik a politikai életre, úgy, hogy mire a gyermek a választók közé cseperedik: már elvégezte azt a politikai iskolát, ahol a legbizalmasabb helyről, a természet rendjén hozzá legközelebb álló tanító mestertől: az apától és anyától, nem pedig egy véresszájú kortestől szerezte az első politikai benyomásokat.

A többes — pluralis — választói jognak jogosultsága.

Intézményesen kell biztosítani a családnak érdekeit a választói jogban és pedig akként, hogy a családapá mintegy családja nevében, annak képviselőjében szavazzon. Ennek egyetlen eszközét képzelem helyesnek és lehetségesnek, amely eszköz egyben megfelel annak az igazságnak, hogy ahol népes a család, ott több és nagyobb az állam érdeke is. Népes családban több a kereső, munkás kéz és agy, több a haza védelmére hivatott katonajelölt. A népes családnak feje sokkalta nagyobb terhet visel a sok családtagnak, sok állampolgárnak felnevelése által és az állam is sokkal többet kapott egy népes családnak tagjaiban, mint egy kevésbé népes avagy pláne meddő családtól. Ezt az előnyt, amit pedig az állam egy népes családnak tagjaiban *ingyen* kap és azt a nagy terhet, amit a családapá végeredményében az állam jobbvoltáért maga visel, de amihez az állam hozzá nem járul: az államnak méltányolnia kell.

A méltánylás abban nyerjen kifejezést, hogy a családapá által eltartott, nevelt gyermekeknek számához képest kettő, esetleg három szavazati jog biztosítottassék a családapának.

Hogy pedig ez a többes választói jog más irányban is éreztesse kedvező hatását, kimondandó jogszabályként, hogy nemcsak a törvényes, hanem a törvényesített, örökbefogadott és a mostoha gyermek is számításba veendő. Háromnál több gyermek tartása és nevelése kettő, hatnál több három szavazati jogra jogosítsa a családapát.

Ez az intézmény, a családtagoknak nagyobb számán alapuló *többes — pluralis — választói jog* van hivatva annak biztosítására, hogy a választásnál a család érdekei érvényesüljenek, hogy a választói jogban a megfertőzött politikai tartalomnak kiküszöbölé-

sevel diadalmaskodjék az /az elv, az az állampolitikai tétel, hogy az állam a családi életben gyökeredzik és mennél dúsabb hajsza! gyökerekkel van megerősítve az állam a népes családnak tagjai által, annál inkább van biztosítva ereje, hatalma, gazdagsága, jóléte, fennmaradása.

Eredmények.

Törhetlen, rendületlen meggyőződésesem az, hogy ennek a családtagoknak számához viszonyuló plurális választói jognak más téren is roppant nagyszabású következményei lesznek.

A családapa és családanya annak tudatában, hogy a több gyermek több közjogot biztosít: nagyobb gonddal és szeretettel fogja gyermekeit nevelni.

A családapa és családanya nem fog irtózni a bő gyermekáldástól.

Az aggregények száma apadni, a házasságkötések és ezzel az állam testének élő és éltető sejtjei és tápláló gyökerei szaporodni fognak.

Lassanként meg fog szünni az *egyke rendszer*, — amelynek megszüntetésére állambölcsek és kuruzslók hiába írtak és praedikáltak annyi panaceát.

A törvénytelen gyermekek törvényesíttetnek, az elhagyott, az apátlan, anyátlan gyermekek örökbe fogadtatnak.

Egyszóval a család érdekeinek a választói jogban intézményesen biztosítása által látatlanul, észrevétlenül, de okvetlenül kezdetét veendi egy olyan társadalmi életfolyamat, mely aránylag rövid időn belül nem csupán a kivándorlás-okozta vérvesztiséget pótolja vissza, hanem életre hívja Hoitsy Pál Nagy Magyarországnak negyven millió fajmagyarját.

Hogy aztán ez a politikai eredmény mit jelent: azt ma elképzelni sem lehet.

Ennek a pluralis választójognak az *erkölcsi és a társadalmi rend* tekintetében is bizton előre látható eredményei pedig Magyarországot a kulturnépeknek legelső soraiba fogják emelni.

Az intézménynek megvalósítása úgyszólván semmibe sem, legfeljebb abba kerül, hogy az anyakönyvvezető hivatalok díj- és

bélyegmentesen lesznek kötelesek kiadni az anyakönyvi adatokat. (A genealogusok ennek az intézkedésnek eredményeit előre láthatóan üdvözölni fogják.) Maga az intézmény az állam és állampolgár közötti kötelmi viszony belső igazságának teljesen megfelel és belső lényegét tekintve: *demokrata* ez az intézmény a legteljesebb mértékben és *liberális* is minden ízében.

Ez a pluralis választói jog egészen új, — egyetlen egy kulturnép sem emelkedett még az állampolitikai bölcsességnek arra a magaslatára, hogy a családot, az állami életnek ezeket a hajszálgökeit ekként ápolja, védelmezze, érdekei érvényesülésének útját szabaddá tegye és biztosítsa, érdekeit az államnak érdekeivel azonossá tegye. Legyünk mi magyarok az elsők, ragadjuk magunkhoz — mint a kulturának annyi más terén — az úttörőnek, a példaadónak dicsőséges szerepét, nem hiú ambícióból, hanem életszükségletből. Hiszen oly kevesen vagyunk, hogy az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni és ezeknek a keveseknek számát is fogyasztsa az oláh tenger és a kivándorlás.

Törhetlen és rendületlen a meggyőződéseim afelől is, hogy a család érdekeinek a választójogban ily módon való intézményes biztosítása az állami életre tökéletesen átalakító hatással leend. Az anyák nemcsak háborúellenes szellemben, békés polgári munkára fogják nevelni gyermekeiket, hanem ez a nevelési rendszer a keletkezendő új politikai irányzatokban érvényesülni is fog. A család érdekeinek a család keretén belül való felismerése és érvényesülésének lehetősége meg fogja hozni a ma minden oldalról zsarolt, szípolyozott középosztálynak anyagi és erkölcsi jólétét, — ennek az osztálynak szabad kereseti, valamint tisztviselői pályán működő tagjai javára egyaránt. A családi érdeknek érvényesülése kényszeríteni fogja az államot a szellemi munka értékének nagyobb megbecsülésére és honorálására. Érvényesülni fog az a felfogás, hogy a szellemi munkást — a minden téren való haladásnak a pionérját — munkájában támogatni, tehetségének kifejlesztésében segíteni, egyszóval számára biztosítani kell, ha nem is a duskálkodó anyagi jólétet, de mindenesetre azt, hogy súlyos anyagi gondokkal ne küzdjön, gyermekeit neveltethesse.

És ha az állam a családot ezzel a teljesen méltányos és igazságos, de csupán erkölcsi kitüntetésben részesíti: ez a ténykedése egy oly finom tapintat lesz, mely társadalmi téren is kedvező eredményeket fog szülni. A társadalom öntudatába is át fog szívá-

rogni a gyermekekkel megáldott családoknak megtisztelése, megbecsülése, a gyermekek iránti általános rokonérzés. Ezzel pedig tompulni fog a nemtörődömség, rokonszenv nélküli sivár felfogás, durva hajlam és az egész társadalmat át fogja hatni valami barátságosabb érzület. Mert hiszen a család, mindnyájunknak legföltettebb és szeretett kincse az, amely a nagy közösségnek, az államnak kitüntetésében, megbecsülésében részesül.

Szóval: ez a plurális választói jog korszakos átalakulásnak lehet a kiindulási pontja.

Néhány ellenérv.

Ne féljünk az ellenérvektől.

Szinte hallom, hogy ez a plurális választói jog kedvezni fog az oláhoknak, meg a — zsidóknak. Lehet, de mondják meg a statisztikusok nekem, hogy hány oláh, és az antiszemitáknak azt, hogy hány zsidó plurális szavazó lesz és mennyi lesz a plurális oláh és zsidó szavazatoknak a száma? De mindenesetre kérem a statisztikusokat arra, hogy sziveskedjenek első sorban a debreceni családoknak népességéről egy kimutatást készíteni. Az eredmény megjutalmazza a fáradtságot. Csupán az én ismeretségi körömből legalább tizenöt olyan családot tudnék hirtelen elszámolni, amely családokban a gyermekek száma a tizet megközelíti, sőt meghaladja. Még pedig társadalmi állásra való tekintet nélkül. Pap, tanár, kereskedő, iparos, gazdálkodó, akiknek neveit aranybetűkkel kellene megörökíteni a gyermeknevelés terén elért érdemeikért. Hány szellemi munkás, hány önálló iparos, kereskedő, önálló gazda került ki már csak eddig is ezekből a családokból. És hány katona! Egy-egy családban négy-öt egyidejűleg. És ha a statisztikusok elkészítették ezt a szívet-lelket gyönyörködtető, könnyekig megható szép képet a debreceniekről, folytassák a munkát más téren. Mutassák ki, hogy hány alföldi magyarnak, azután hány református papnak, általában hány tanítónak, hány magyar iparosnak és hány magyar agrár- és iparimunkásnak lesz és mennyi plurális szavazata? Bizonyos vagyok benne, hogy a debreceni polgár és általában a magyarság róppant fölényben lesz máris. Az igaz, hogy ez a pluralitás nem fog kedvezni a hercegprimásnak és az úgynevezett történelmi osztály igen sok tagjának. Azonban ők nem veszítenek semmit sem, az ő szerzett jogaikat *ez a pluralitás* még csak nem is érinti.

Azt az okoskodást pedig, hogy a fajmagyar nép ne részesüljön ebben a pluralításban *csak azért*, mert ezzel több jogot nyerend

az oláh, meg a zsidó, — komoly érvnek venni nem lehet. Nemcsak azért, mert magában véve is botorság volna nekünk magyaroknak valamit mint feltétlenül hasznosat és célszerűt meg nem tennünk csak azért, mert belőle az oláhoknak, meg a zsidóknak is előnyük származik. Hanem és főként azért, — mert a fajmagyarságnak szaporodására ez az intézmény olyan hatással lesz, hogy az oláhoknak és zsidóknak szaporodását okvetlenül túlszárnyalni és a fajmagyarságnak nemzetfentartó felsőbbségét beláthatatlan időkre biztosítani fogja.

Nem kell félni attól sem, hogy a „*parasztok*“-nak és a proletároknak napját hozza fel ez a pluralitás. Nem volt példa történelmünkben arra, hogy a paraszt, avagy a proletár *jogokhoz jutván*: a közre veszélyt hozott volna. A *jognélküliségben* rejlik a veszély és addig tart, ameddig a jognélküliségnek állapota.

A jognélküliség állapota hasonlítható a biztosító szelep nélküli túlfűtött kazánhoz. A jog az a biztosító szelep, amelyen át a feleslegesen feszítő, minden pillanatban robbanásra és így rombolásra kész gőzök, a népszenvédeley elvezethető. Ellenben a szükséges erő, a nemzeti lélekből fakadó lelkesedés és a köznek javára való munkakészség általa bölcsen és eredményesen felhasználható.

És szükség van arra, hogy mélyebben szántsunk, rigolirozzuk a talajt. Nem árt, ha a történelmi osztályoknak századok folyamán át kiélt feltalaja keveredni fog a termékeny altalajjal. Csak a csökönyös maradiság irtózhat ettől az újítástól, — ami pedig a politikai életnek általános felfrissülését, új eszméknek, irányzatoknak szárnyrakelését jelenti.

Amily erőszakolt, tehát igazságtalan a vagyon, a jövedelem alapján kivetett állami és bárminő adó összegének, — ép oly természetes és igazságos a családapa által családfenntartás, gyermeknevelés címén viselt magántehernek alapján a többes szavazati jognak biztosítása.

Ne vizsgáljuk a vagyonnak eredetét, még arról se legyen szó, hogy hiszen könnyebb a tényleg meglevő vagyonból, annak természetes jövedelméből viselni a közterheket, mint a *nincsenből*, a keresményből, — hanem vessünk egy futó pillantást a vagyonnak csupán a természetére.

A vagyon nagy erő, nagy hatalom, mely önvédelemre és önmagának növelésére, másoknak legázolására képes. Befolyásával irányítja az állami hatalmat, törvényhozást és kormányzatot egy-

aránt, társadalmi életet és közszellemet. A meglevőre való természetes feltékenykedés következtében önként előidézi és erősíti a conservatív, a maradi és rideg, önző közszellemet. Kartellek és trustök alakjában szabályozza egyrészt a termelést, másrészt hatalmát érvényesíti a nincstelenséggel küzdő fogyasztó felett. És ha csupán csak ennyit állapítunk is meg a vagyon természetrajzának futólagos vizsgálata alapján: már is vissza kell riadnunk annak csak a gondolatától is, hogy a vagyon többes szavazati jognak alapjává tétessék. Az értelem nélkül való *eszköz* lenne ezáltal a közjognak alapjává a vagyon alakjában, mely mellett eltörpülne, mindenesetre háttérbe szorulna az értelmes ember, a teremtető érznek szárnyalását lenyűgözné a vagyonnak öntudatlan hatalma.

Ha egyáltalán szó lehet a szavazati jognak többségéről; — már pedig amint kimutattam: igenis lehet, — akkor százszor inkább a családapa által családjáért viselt magánteher, mint egyszer a vagyon és jövedelem után viselt pénzbeli közteher lehet annak közjogi alapja.

Bármennyire méltánylom is az államnak, törvényhatóságoknak, községeknek, felekezeteknek azt a nagylelkűségét, hogy tisztviselőiket gyermekeiknek számához képest úgynevezett családi pótlékban részesítik — és bármennyire rokonszenvesnek látszik is az a gondolat, hogy az állam a sok gyermekkel megáldott családapát általában adóelengedésben, avagy egyéb módon anyagi támogatásban részesítse, mégis sokkal megfelelőbbnek tartom a jogkiterjesztést, — többes szavazati jognak alakjában. A családi pótlék, az adóelengedés és egyéb anyagi támogatás az állami közpénztárak terhére történik. És miután csupán a tisztviselői osztály részesül belőle: jellege *kiváltság* — és a nem tisztviselő állampolgárnak rokonszenvével nem találkozunk. Ha egyébért nem, hát azért, mert ennek családi körülményei a tisztviselőével azonosak és csupán a társadalmi állás közötti különbözőség az, ami az egyenlő elbánást akadályozza. A tisztviselő családapát a nem tisztviselő családapának pénzéből is előnyben részesíti az állam, — ezzel pedig nem is gondol.

A többes szavazati jog ily ellentéteket elő nem idézhet és a jog belső lényegénél fogva érvényesülvén: állásra, foglalkozásra és minden megkülönböztetésre való tekintet nélkül fogja védelmezni a családi érdekeket általában.

Most már ezen elméleti álláspontnak megfelelően az volna

megállapítandó a választói jogban, hogy minden állampolgárt egy szavazat illet és csak kivételesen több: *háromnál több* gyermeknek tartása, nevelése esetére *kettő, hatnál több* gyermeknek tartása, nevelése esetére *három* szavazati jog.

És mivel a jogkiterjesztésnek szempontjából kell tekintenünk a dolgot, kimondandó az is, hogy az özvegy nőt is megilleti elhalt férjének többes szavazati joga, sőt hogy akár egyes, akár többes szavazati jogát újabb férjhez menés esetére is megtartja. Ennek az ellenkezője következetlenség volna.

Titkos vagy nyilvános legyen-e a szavazás?

Ennek a kérdésnek eldöntéséért ugyanannyi és ugyanoly erős küzdelem folyik, mint az általános-ért, pro és kontra.

Ennél a vitánál azonban nem szabad elfelejteni azt, hogy egy meglevő jognak a miként való gyakorlásáról, tehát másodrendű kérdésről van szó.

A szavazásnak nyilvánosságát lehet védeni azzal, hogy közügyről lévén szó: ennek következtében a nyilvánosságnak követelése jogosult. Továbbá, hogy a nyilvánosság sokkal inkább megfelel a magyar ember szókimondó természetének és önérzetének, és általa az erkölcsök tisztasága megvédelte.

A titkosság hívei ezeket az érveket méltányolják ugyan, de sokkalta nagyobb veszélyt látnak abban, hogy a vesztegetés és a hatalmi terror a választót politikai meggyőződése ellenére való szavazásra kényszeríti és így a politikai közvélemény meghamisítva jut kifejezésre.

Ez az ellenérv annyival inkább megszívlelendő, mert magát a végső, a nemzet politikai véleménynyilvánításának eredményét védelmezi. Pedig ez a fő.

Én azonban — bár a tárgyilagosság a szavazásnak titkossága melletti állásfoglalásra készítet — nem vagyok hajlandó a nyilvánosságot elejteni.

Nagy súlyt helyezek ugyanis a szavazás nyilvánossága mellett felhozott fenti érvekre és meggyőződésem az, hogyha a választói jog a már ismertetett tervszerinti általánossá tételük: a választók annyira megszorodnak, hogy a vesztegetés és hatalmi terror a nemzet politikai közvéleményét meghamisítani nem lesz képes. Hordószámra önthetjük a tengerbe a tintát, azért a tenger vize mégis csak tiszta lesz. De ezenfelül láttam én már etetést-itatást, kapcás szivart titkos választásnál is. Láttam nem egyszer

törvényhatósági bizottsági tagválasztást olyan dárídó mellett, hogy egy kisebbrendű országgyűlési képviselőválasztásnak is beillett. És láttam a hatalmi terrort is érvényesülni szintén titkos választásnál. Mindez a visszaélés tehát virágzani fog a szavazásnak kötelező titkossága esetére is. Sőt félni lehet az erkölcstelenségnek igen nagy mérvű elterjedésétől is. Az a választó ugyanis, aki a választást pillanatnyi élvezetek alkalmának, jog- és erkölcs-ellenes pénzszerzési módnak tekinti: meghagyja magát vesztegetni minden párt részéről, ma itt, holnap annak a pártnak a konyháján dorbézol, ma ettől, holnap annak a jelöltnek korteseitől fogadja el a judáspénzt, mert tudja, hogy titkosan szavazván, sem egyik, sem másik párt által szavazata miatt kérdőre nem vonható.

Amíg a törvény súlyos megtorló intézkedésekkel nem védi a választásnak tisztaságát, addig ezek a visszaélések burjánzani fognak. Látott-e már valaki fő-, avagy alispánt, polgármestert, avagy főszolgabíró, rendőrkapitányt, pénzügyigazgatót, községi jegyzőt, bankdirektort, avagy más köz- és magántisztviselőt nem elítélve, hanem csak a vádlottak padjára is ültetve amiatt, hogy a választónak lelkiismeretén bármily uton-módon erőszakot tett? És hallottuk-e valaha azt, hogy a választási elnöknek hirhedt brutalitása, fufangja valaha is megtoroltatott volna? Soha. Én azt hiszem, hogy ha a választói jognak szabad gyakorlata elleni cselekményeket megbecstelenítő jellegű *fegyházbüntetéssel*, köz- és magánhivatali állásnak, politikai jogoknak elvesztésével sújtaná a büntető törvény és a választási visszaélések megtorlása iránti *vádemelési jog* kivételnek a mindenkori kormánytól függő kir. ügyészségnek jog- és hatásköréből; a büntető jogi következményeknek ez a tudata egymagában véve is kedvező hatással volna a választásnak tisztaságára.

Egyrészt a választói jognak általánosításával, másrészt igen súlyos megtorló intézkedésekkel kell tehát védeni a választásnak tisztaságát.

És ha mindezen védelem sem látszanék elegendőnek, akkor sem tartom helyesnek a titkosságnak kizárólagossá tételét.

Szerintem, — miután itt most már nem magáról a *jogról*, hanem annak csupán a gyakorlásáról van szó — egyenesen *magára a választóra kell bízni* azt, hogy a jogát milyen módon: nyilvánosan-e, avagy titkosan kívánja gyakorolni?

A választási elnök a választónak személyazonosságáról a

választói névjegyzéknek tételszámával ellátott és az összeíró küldöttség elnöke, meg a választó által is aláírt arcképes igazolvány alapján győződik meg. Ezzel elejét vesszük annak, hogy a választási elnök „megjátshassa” magát, elejét vesszük az eddig oly lázító mértékben gyakorolt önkénykedő visszautasításnak.

(Ennek az intézkedésnek pedig nagy tudós Hermann Ottó és a néprajzi tudósok, antropologusok fognak kiváltképen örülni, mert a családi arcvonások nemzedékeken át megörökítve lesznek.)

Az arcképes igazolvány felmutatása és a személyazonosság megállapítása után a választóhoz az a kérdés intézendő:

„Titkosan kíván-e szavazni?”

Igenlő esetben azonnal a titkos szavazási helyiségbe utasítandó.

Tagadó válasz esetében a választótól azonnal megkérdezendő, hogy: „kire szavaz?”

A választó válasza azonnal jegyzőkönyvezendő.

Minden egyéb elnöki kérdés, irányítás, útbaigazítás tilos, és mint a választói jognak szabad gyakorlata elleni bűncselekmény büntetendő.

Akként kell a választói eljárást szabályozni, hogy a választó, ha nyilvánosan akar szavazni: szavazhasson nyilvánosan, ha titkosan akar szavazni: szavazhasson titkosan.

Ezt az autonómiát, a választói jog gyakorlásának ezt a szabadságát bátran biztosíthatjuk a roppant tömeg választóval szemben. És ez a szabály nemcsak a választó önérzetének, de a jog fogalmának is megfelel.

A plurális választók pedig annyiszor jelennek meg a választási elnök előtt, ahány szavazati joguk van. Minden megjelenésnél egyszer szavaznak akár titkosan, akár nyilvánosan. Tehát a plurális választói jog miként való gyakorlásának sincsen nehézsége.

És most lássuk az én választójogi tervezetemnek törvényalakját.

Törvényjavaslat a választói jogról.

1. §.

Az országgyűlési képviselőket azok választják, akik a választás évre érvényesített választói névjegyzékbe választóként beírva vannak.

2. §.

A választói névjegyzékbe választóként beírandók mindazok a férfiak, akik

24-ik életévüket betöltötték,

magyarul írnak, olvasnak,

közteher viselésben az alábbi 6. §. értelmében részt vesznek és

a 9. §-ban meghatározott kivételeknek valamelyike alá nem esnek.

3. §.

A 24-ik életév betöltése előtt beírandók a választói névjegyzékbe azok,

akik valamely középiskolai érettségi bizonyítvány, vagy oklevél, avagy főiskolai oklevél alapján létfenntartásukról maguk gondoskodnak, — még ha közterhet nem is viselnek — és

akik az 1877. évi XX. t.-c. 4. és 5. §§-ai értelmében nagykorúsítottak.

4. §.

Akik magyarul nem írnak, nem olvasnak: 35-ik életévüknek betöltése után írhatók be a választói névjegyzékbe.

5. §.

Nem magyar állampolgár a választói névjegyzékbe be nem írható.

Honosított állampolgár az állampolgári eskünek letételétől számított öt év múlva írható be a választói névjegyzékbe.

6. §.

Közteherviselés alapján azok írhatók be a választói névjegyzékbe, akik

a) adókönyvvel vagy egyéb közhitelességű okirattal igazolják azt, hogy a névjegyzék elkészítését megelőző évben egyenes állami, vármegyei, községi, egyházi, iskolai és útdók, munkásbetegsegélyző, baleset biztosítási járulék címén együttvéve

kis és nagyközségekben legalább 20 koronát,

rendezett tanácsú, avagy törvényhatósági joggal bíró városokban legalább 50 koronát kifizettek, vagy

b) a cs. és kir. hadsereg, haditengerészet, m. kir. honvédség kötelékébe besoroztattak és tényleges katonai szolgálatra besoroztatásuk után alkalmatlannak nem találtattak.

7. §.

A választói névjegyzékbe beirandók azok a nők, akik

a) valamely középiskolai érettségi bizonyítvány vagy oklevél, avagy főiskolai oklevél alapján létfenntartásukról maguk gondoskodnak, még ha közterhet nem is viselnek,

b) az az özvegy, akinek férje a választói névjegyzékbe beírva volt, feltéve, hogy a 6. § a) pontja értelmében közterhet visel.

8. §.

A férjhez menés miatt a nőt a választói névjegyzékből kihagyni nem szabad.

9. §.

A választói névjegyzékbe nem írhatók be azok,

akik gondnokság, avagy csőd alatt állanak, avagy akiknek kiskorúsága meghosszabbított,

akik politikai jogaiknak gyakorlatától jogerős bírói ítélettel megfosztva vannak,

akik az 1878. V. t.-c. 171. vagy 172-ik §-ban meghatározott büntetendő cselekményeknek valamelyike miatt jogerősen elítéltek, büntetésüknek elszenvedésétől vagy megkegyelmeztetésüktől számított öt évig,

a cs. és kir. hadsereg, haditengerészet, m. kir. honvédség és m. kir. csendőrségnek tényleges szolgálatban álló tisztikara és legénysége,

a m. kir. pénzügyőrség, Budapest fő- és székvárosi, törvény-

hatósági joggal bíró és rendezett tanácsú városok, kis- és nagyközségek rendőrségének legénysége,

akik a cselédtörvény értelmében gazdai hatalom alatt állanak.

10. §.

A választó választói jogát az alábbi 13. §-ban meghatározott módon szavazás által teljesíti.

11. §.

Minden választót egy szavazat illet.

12. §.

Kettő szavazata van annak a választónak, aki háromnál több, három szavazata van annak a választónak, aki hatnál több törvényes, törvényesített, örökbe fogadott mostoha, önálló keresettel, foglalkozással nem bíró gyermeket eltart és nevel.

13. §.

A szavazás a választó kívánsága szerint titkosan vagy nyilvánosan történik.

14. §.

A választó személyazonossága arcképes igazolványának felmutatása alapján állapítandó meg.

15. §.

A választást vezető elnök a választótól megkérdezi, titkosan kíván-e szavazni?

Igenlő válasz esetén a választó a titkos szavazásra kijelölt elkülönített helyiségbe utasítandó.

Tagadó válasz esetén a választást vezető elnök a választótól megkérdezi, hogy: kire szavaz?

A választó válasza azonnal jegyzőkönyvbe veendő.

16. §.

A 15. §-ban foglalt kérdéseken kívül a választóhoz más kérdést intézni, őt útbaigazítani, kérdésére adott válaszára bárminő megjegyzést tenni tilos.

Ezen szabály ellen vétők a választói jog szabad gyakorlata ellen elkövetett vétség miatt büntetendők.

17. §.

A többes szavazati joggal bíró választó annyiszor jelenik meg a választási elnök előtt, ahány szavazata van.

Minden megjelenése alkalmával egy-egy szavazatot gyakorol.

Zárszó.

Választójogi tervezetemet minden fennálló, avagy fennállott választójogi rendszabálytól függetlenül gondoltam ki és vetettem papírra. A fennálló és fennállott rendszabályoknak bírálatába és cáfolatába azért nem bocsátkoztam, mert attól tartottam, hogy a bírálat és cáfolat közben a lényeg, eszméimnek újdonsága egészen meglapulnak. Statisztikára pedig egyrészt azért nem hivatkoztam, mert tanulmányomat, eszméimet a számadatoknak tengerébe fojtani nem akarhattam, másrészt pedig mert nem a statisztika, hanem a választói jognak demokratikus és liberális irányban való kiterjesztése és a magyar nemzeti álláspontnak erélyes érvényesítése a fő.

Örömet és boldogságot fogok érezni, ha tapasztalhatom, hogy eszméim a nemzeti közvéleménynek mezején termékeny talajra találnak.

Mert ez a célom!
